

Gady – fakty i mity

Ewa Peter

*Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy,
Wydział Hodowli i Biologii Zwierząt, ul. Mazowiecka 28, 85-084 Bydgoszcz*

Gady obok ryb, owadów i płazów należą do najstarszej gromady zwierząt kręgowych. Ich nazwa systematyczna *Reptilia* pochodzi od łacińskiego słowa *repto* – czołgać się. Pierwsze prymitywne i niewielkie gady pojawiły się już we wczesnym permie (ponad 290 mln lat temu). Rozkwit gromady przypada na erę mezozoiczną. Obecnie są uważane za jedne z najbardziej niezwykłych grup żywych organizmów, które w ciągu milionów lat przyczyniły się do ekologicznego i ewolucyjnego skolonizowania większości naszej planety. Obok ptaków (opisanych około 10 600 gatunków) (BirdLife-International, 2011), gady stanowią drugą, najliczniejszą grupę kręgowców (opisanych 9546 gatunków) (Pincheira-Donoso i in., 2013), a w porównaniu do opisanych 6770 gatunków płazów (Frost, 2011)

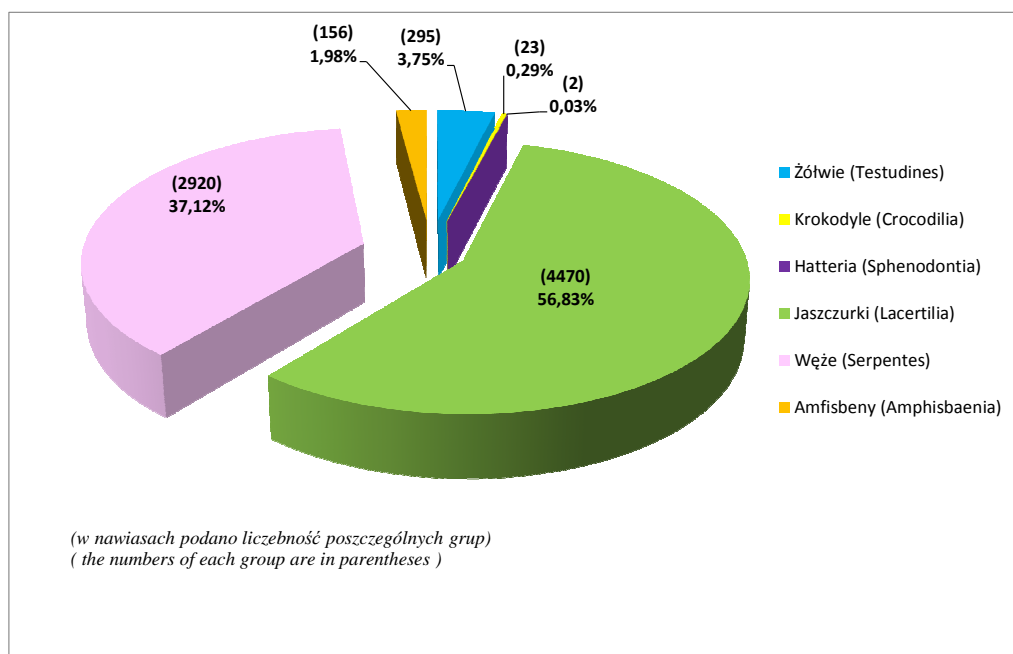
i około 5400 gatunków ssaków (Reeder i in., 2007; Wilson i Reeder, 2005) są grupą najbardziej zróżnicowaną (Pincheira-Donoso i in., 2013).

Z tabeli 1, przedstawiającej liczebność rodzin, rodzajów i gatunków współcześnie żyjących gadów, opracowanej na podstawie analiz z marca 2012 r. (Pincheira-Donoso i in., 2013), wynika, że najliczniej reprezentowaną rodziną są łuskonośne (*Squamata*) – 9193 gatunki, co stanowi 96,30% różnorodności gatunkowej gadów. Kolejną rodziną są żółwie (*Testudines*) – 327 gatunków, odpowiednio 3,43% populacji gadów. Trzecie miejsce zajmują krokodyle (*Crocodylia*) – 25 gatunków, 0,26%. Ostatnie, czwarte miejsce należy do ryjogłowych, reprezentowanych przez hatterie (*Sphenodontia*) – tylko 1 żyjący współcześnie gatunek (0,01%).

Tabela 1. Podsumowanie różnorodności rodzin, rodzajów i gatunków gadów świata w 2012 r. (Pincheira-Donoso i in., 2013)

Table 1. Summary of the diversity of families, genera and species of world's reptiles in 2012 (Pincheira-Donoso et al., 2013)

Gromada/ rząd Class/order	Liczba rodzin Number of families	Liczba rodzajów Number of genera	Liczba gatunków Number of species
Gady (<i>Reptilia</i>), w tym:	82	1131	9546
Reptilia, including:			
żółwie (<i>Testudines</i>)	14	93	327
krokodyle (<i>Crocodylia</i>)	3	9	25
sfenodonty, hatteria (<i>Sphenodontia</i>)	1	1	1
łuskonośne (<i>Squamata</i>), w tym:	64	1028	9193
– jaszczurki (<i>Lacertilia</i>)	35	498	5634
– węże (<i>Serpentes</i>)	23	511	3378
– amfisybony, obrączkowce (<i>Amphisbaenia</i>)	6	19	181

Rys. 1. Procentowy udział grup taksonomicznych w populacji gadów w 2000 r. (Uetz, 2000)
Fig. 1. Percentage of taxonomic groups in the population of reptiles in 2000 (Uetz, 2000)

Dziś obszar Europy zamieszkuje około 110 gatunków *Reptilia* (zaledwie 1,15% łącznej populacji gadów), które należą do dwóch rzędów: żółwi (*Testudines*) i łuskosnośnych (*Squamata*). W Polsce występuje tylko 10 gatunków (0,1% światowej populacji gadów): żółw błotny (*Emys orbicularis*), jaszczurka zwinka (*Lacerta agilis*), jaszczurka zielona (*Lacerta viridis*), jaszczurka żyworodna (*Zootoca vivipara*), padalec zwyczajny (*Anguis fragilis*), zaskroniec zwyczajny (*Natrix natrix*), zaskroniec rybołów (*Natrix tessellata*), wąż Eskulapa (*Elaphe longissima*), gniewosz plamisty (*Coronella austriaca*) i żmija zygzakowata (*Vipera berus*). Wszystkie te zwierzęta są objęte ścisłą ochroną (Rozp. MŚ z dn.12.10.2011).

Gady są uważane za jeden z najbardziej niezwykłych składników różnorodności biologicznej świata. W wyniku trwającej setki milionów lat ewolucji nastąpiło ich ogromne zróżnicowanie morfologiczne, behawioralne i ekologiczne. Zwierzęta te, aby poradzić sobie w niesprzyjających warunkach i przezwyciężyć wrogów, udoskonaliły różnorodne strategie obronne. Dzięki tym i innym cechom gromada ta jest często wykorzystywana jako układ modelowy badań ewolucyjnych i ekologicznych (Losos, 2009; Vitt i Caldwell, 2009).

Fascynacja człowieka gadami ma charakter nie tylko naukowy, ale i kulturalny. Od wieków ludzką wyobraźnię inspirowały węże, żółwie, krokodyle, jaszczurki, a nawet hatterie. Jak wynika z dostępnej literatury, jedynie amfisbeny, inaczej obrączkowce, nie znalazły miejsca w mitach świata. Możliwe, że sam robakowaty wygląd tych gadów nie pobudził ludzkiego umysłu.

Wśród łuskosnośnych szczególne miejsce w kulturach wielu narodów zajmują jaszczurki. Trudno jednak znaleźć informacje ogólne dla całego podrzędu *Lacertilia*. Ze względu na swój charakterystyczny wygląd (wydłużone, pokryte łuskami ciało, długi, mocny ogon i u większości gatunków cztery kończyny zakończone pazurami) w mitach i legendach są opisywane jako smoki, które dziś porównalibyśmy do największych jaszczurek świata – waranów z Komodo (*Varanus komodoensis*).

Warto zauważyć, że w wielu kulturach źródłem fascynacji były konkretne gatunki gadów, np. mała salamandra plamista (*Salamandra salamandra*), mierząca zaledwie 10–24 cm długości i nieco większa heloderma meksykańska (*Heloderma horridum*) o długości wraz z ogonem około 67 cm. Dawniej wierzono, że salamandry to jaszczurki rodzące się w ogniu. Lu-

dzie myśleli tak, obserwując częste ucieczki tych zwierząt spośród polan rozpalonego ogniska. Wydzielinę gruczołów jadowych, znajdujących się na grzbiecie salamandry plamistej, używano kiedyś w medytacjach.

Ciekawostką jest, że widok salamandry, podobnie jak nisko latającej jaskółki, zwiastował deszcz (Karczewski, on line; Ropucha i salamandra..., on line). Wielu rdzennych mieszkańców Ameryki Północnej, na długo jeszcze przed przybyciem Europejczyków uważało, że helodermi mają moce, pozwalające im wywoływać choroby. Do dziś w Meksyku są sprzedawane figurki (*alebrijes*), przedstawiające helodermi jako zwierzęta demoniczne. Wiele gatunków jaszczurek preferuje do rozmnażania środowisko wodne, dlatego uważano, że helodermi, podob-

nie jak salamandry, są w stanie przewidzieć deszcz (Monsters in our midst, 2005). Warany z Komodo najbardziej przypominają legendarne smoki, brakuje im tylko nietoperzowatych skrzydeł. Te groźne jaszczury, mające czasami nawet 3 m długości, sprawiają wrażenie ociężałych. W rzeczywistości, atakują swe ofiary zniechęca, szybko i zwinnie. Nie zioną ogniem, posiadają jednak inne zabójcze narzędzie. Przez wiele lat sądzono, że jest nim ślina. Przypuszczano, że żyjące w niej różnorodne szczepy bakterii, dostając się do krwiobiegu ofiary powodują infekcje i w rezultacie szybką śmierć. Dziś kwestionuje się śmiertelności wpływ występujących w ich ślinie bakterii, a przeprowadzone badania potwierdzają fakt wytwarzania przez warany jadu (Fry i in., 2006, 2009).

Rys. 2. Herakles i Jolaos walczący z Hydram lernejską (<http://www.harvardartmuseums.org/art/276923>)

Fig. 2. Hercules and Iolaus fighting with the Lernean Hydra

Najstarsza wzmianka o smoku pochodzi z Babilonu, gdzie w eposie z XIV w. p.n.e. możemy przeczytać o bogu Marduku, który zabija boginię Tiamat, przedstawianą w postaci gigantycznego węża lub stwora przypominającego smoka. W starożytnej Grecji także napotykamy wiele mitów o smokach. Np., Zeus walczący

z Tyfonem, czyli wielkim pół człowiekiem – pół zwierzęciem o węzowatych nogach, na którego karku znajdowało się pięćdziesiąt głów różnych zwierząt. Ostatnią i najważniejszą głową była smocza. Nawet palce dłoni Tyfona stanowiły głowy smoków. Inne mity opowiadają o Kadmosie, zabijającym smoka o ciele węża, Jazonie,

który musiał zglądzić smoka pilnującego złotego runa lub o Heraklesie, wygrywającym pojedynek z Hydrą lernejską (rys. 2) i o jego walce ze stugłowym smokiem Ladonem, w wyniku której zdobył jabłka z ogrodu Hesperyd.

Wszystkie te starożytne smoki nie miały jeszcze skrzydeł. Pojawiają się one dopiero u smoków ciągnących rydwan bogini płodności Demeter (Kubiak, 1997).

Rys. 3. Flaga chińska ze smokiem z czasów dynastii Qing (<http://photoalbum.davison.ca/ZhenPhotoDiary/Pages/dragon.cfm>)

Fig. 3. Chinese flag with a dragon from the Qing Dynasty

Wąż stanowił pierwowzór smoka również w innych częściach świata. U Majów pojawia się Quetzalcoatl – bóg ziemi. Symbolizowała go sylwetka węża. Quetzalcoatl był jednocześnie bogiem wiatru i nieba, czego oznaką były skrzydła ptaka kwezala (Cottereu, 1997). Najbardziej jednoznaczną i pozytywną rolę przypisuje się smokom w Chinach. Pojawiły się one w tej części Azji w III w. p.n.e. w czasach dynastii Han i stały się symbolem cesarza – syna nieba. Jak podaje Künstler (2007), „Smok to dla Chińczyków zwierzę mitologiczne, związane z wodą i godne najwyższego szacunku, jest według pewnych legend praprzodkiem całego ludu chińskiego”. Współcześnie smok chiński jest najbardziej rozpoznawalny na świecie, przez co niektórzy uznają Chiny za jego ojczyznę. Smok symbolizuje cesarza, stąd często jego portret widniał na porpcach i flagach (rys. 3). Reprezentuje on również najwyższą potęgę duchową i pierwiastek męski Yang. Stoi na czele Czterech Istot Duchowych i jest piątym z 12 znaków chińskiego zodiaku (Krzemińska, 2008).

W dzisiejszych czasach, przywieziona z Chin figura złotego smoka (fot. 1) jest symbolem dobrego losu, sukcesu, pomyślności i bogactwa dla całej rodziny.

W Europie, zwłaszcza w Anglii, smok był również lubianym zwierzęciem heraldycznym. Celtowie i Germanowie uważali go za symbol niezależności i władzy. Znakiem Walii stał się czerwony smok, który widniał na hełmie króla Artura. Pojawiał się on także u Tudorów. Saksonowie mieli natomiast na swoich porpcach białego smoka. Do dziś smokotygrys trzyma tarczę herbową Londynu (Cooper, 1998; Krzemińska, 2008).

Fot. 1. Figurka złotego smoka (<http://www.fengshui.isu.pl>)

Photo 1. The figurine of a golden dragon

Smok to przede wszystkim mieszkaniec krainy magii. Uważa się, że jego pierwowzorem mogły być nie tylko jaszczurki i wężę, ale także dinozaury. Ludzką fantazję pobudzały zwłaszcza znajdowane szczątki prehistorycznych zwierząt. Dzięki wyobraźni człowieka powstawało wiele odmian smoków, np. w Wielkiej Brytanii wywerny, w Polsce i innych krajach bazyliuszki, w mitologii greckiej chimery, a na Bliskim Wschodzie lungi. Choć nadawano im różne nazwy, mają wiele cech wspólnych. Są wielkie, ciało ich pokryte jest grubą łuską, przez co zabicie ich jest bardzo trudne. Bardzo często mają kilka głów i długie szyje. Długie i mocne zębiska oraz ostre pazury uśmierciły niejednego bohatera. Większość zije ogniem i potrafi latać. Różnorodność smoków podzieliła ludzkie opinie na ich temat. Dla jednych są to przerażające bestie, poczwary, dla innych piękne istoty – stwo-

rzenia bliskie bogom (Krzemińska, 2008). Według Coopera (1998), „to najbardziej rozpoznany potwór mityczny spotykany w podaniach różnych narodów o niezwykle zawikłanej symbolice”.

W wielu kulturach symbolem o ogromnej sile i pełniącym różnorodne role jest wąż. Wężę, jako „milczące” i beznogie stworzenie, zabijające znacznie większe od siebie ofiary, budziły nie tylko ciekawość, ale i lęk. W historii Egiptu wąż zajmował szczególne miejsce, o czym świadczy umieszczenie wizerunku kobry na koronie faraonów. Choć czczony jako bóstwo, był wykorzystywany do złowrogich celów – morderstwa, rytualnego samobójstwa. Np., ostatnia królowa Egiptu – Kleopatra VII zmusiła kobrę egipską (*Naja haje*) do ukąszenia siebie i w ten sposób popełniła samobójstwo (Luker, 1995).

Jeden z mitów egejskich opowiada o stwórczym prawężu Ophionie, który siedmiokrotnie oplatał Jajo Świata, aż wyszły z niego Niebo i Ziemia. W starożytnej Grecji węże uważano za zwierzęta pożyteczne, a ich zadaniem było tępienie gryzoni. Najczęściej jednak węże są wcieleniem zła. Często towarzyszyły niebezpiecznym przeciwnikom, zwłaszcza bóstwom związanym z ziemią. Tytani (dzieci Gai – Matki Ziemi i Uranosa) zamiast nóg i stóp mają węże. Jeden z mitów opowiada o Meduzie – najmłodszej i najgroźniejszej z trzech Gorgon, która zamiast włosów miała węże, a jej spojrzenie zamieniało żywe istoty w kamień. W czasach cesarstwa rzymskiego węże trzymano w specjalnych pomieszczeniach w świątyniach, gdzie opiekowały się nimi dziewice poświęcone bogom – westalki. Gdy wąż odmawiał przyjmowania pokarmu, oznaczało to, że odpowiedzialna za niego dziewczyna złamała śluby czystości, za co skazywano ją na śmierć. Wiara w związek węża z odnową i odradzaniem się wynikała z ich obserwacji. Uważano, że stary wąż, zrzucając skórę (liniejąc) – odmładza się. Wierzono także w ich nieśmiertelność, dlatego wąż stał się atrybutem greckiego i rzymskiego boga lekarzy – Asklepiosa, mitycznego herosa. Wiedza i umiejętności pozwoliły mu nawet wskrzeszać umarłych, dlatego za karę został zabity przez Zeusa i przemieniony w gwiazdozbiór Wężownika. W starożytnym Rzymie ten sam heros był czczony był jako Eskulap – stary mężczyzna

z laską, wokół której wije się wąż. Obecnie są nadal znane i używane na całym świecie trzy symbole związane z wężem. Pierwszy to symbol farmacji (rys. 4) – Kielich Higieii (zwany również Pucharem Higieii lub Czarą Higieii), drugi to znak pokoju i handlu – Kaduceusz (kerykejon, rys. 5), a trzeci to symbol medycyny i sztuki lekarskiej – Laska Eskulapa (zwana także laską Asklepiosa, rys. 6) (Gorazdowski i Kaczorowski, 2003; Kubiak, 1997; Marais, 1997; Żak-Bucholc, on line).

W chrześcijaństwie wąż symbolizuje zło – zwierzę przebiegłe, symbol pokusy. W Starym Testamencie skutecznie kusi Ewę w raju pod drzewem „wiadomości dobrego i złego” (Biblia Tysiąclecia, 2008). W średniowiecznym malarstwie gotyckim pojawia się motyw Matki Boskiej, deptającej głowę węża jako alegoria zwycięstwa dobra nad złem (Żak-Bucholc, on line).

W Azji żyje najwięcej gadów, dlatego Indie uważane są za kraj węży. W kulturze buddyjskiej jedna z legend głosi, że gdy Budda wybrał się na wędrówkę i zasnął na pustyni, spotkał kobrę, która swym kapturem ochroniła go od słońca. Od tej pory kobra stała się przedmiotem kultu w Indiach. Najważniejsze bóstwo w hinduizmie – Śiwa jest przedstawiany często z kobrą na szyi. Ponadto, w Indiach wąż jest symbolem płodności, a kobrom zwanym Nagraj (Król węży) stawia się świątynie.

Symbolem płodności i pomyślności, według niektórych plemion murzyńskich z rejonów Afryki Środkowej, jest pyton. Kult węży odnajdziemy także w Australii wśród aborygenów, wierzących, że gady te brały udział w powstawaniu świata. Ważne miejsce zajmuje wąż w kulturze chińskiej, gdzie obok smoka jest jednym z 12 znaków zodiaku w kalendarzu chińskim (Gorazdowski i Kaczorowski, 2003; Marais, 1997; Żak-Bucholc, on line).

Mitem, trwającym w kulturze wielu narodów jest stwierdzenie, że oczy węża mają właściwości hipnotyzujące. Taki pogląd wziął się z nieruchomego spojrzenia tego gada, który w wyniku ewolucji utracił powieki (dolna i górna uległy zrośnięciu). Wężę nie mrugają, co sprawia, że wyglądają, jakby bacznie wpatrywały się w dany obiekt. Stąd powstaje wrażenie, że wykorzystują oczy do hipnotyzowania swej ofiary (Gorazdowski i Kaczorowski, 2003).

Rys. 4. Kielich Higiery
(<http://hygieiafile.wordpress.com/2011/09/18/hello-world/>)
Fig. 4. Bowl of Hygieia

Rys. 5. Kaduceusz
(<http://www.averyjenkins.com/wp-content/uploads/2013/03/caduceus-md-246x300.jpg>)
Fig. 5. Caduceus

Rys. 6. Laska Asklepiusza
(<http://fxnproductions.com/wp-content/uploads/2013/06/Rod-copy.jpg>)
Fig. 6. Staff of Asclepius

Krokodyle również znalazły swoje miejsce w historii. Najprawdopodobniej tylko w starożytnym Egipcie uważano je za zwierzęta święte. Utrzymywane były w stawach, przy świątyniach i żywione zwierzętami, składanymi im w ofierze. Egipcjanie czcili Sobeka (Sebek, Se-

bol) – opiekuna wody i jezior, będącego symbolem siły królewskiej (fot. 2).

Fot. 2. Sobek ze świątyni w Kom Ombo
(http://www.daveswarbirds.com/egypt/14KomOmbo_Sobek.JPG)
Photo 2. Sobek at the Temple of Kom Ombo

Postać tę przedstawiano jako człowieka z głową krokodyla, a czasami jako krokodyla z głową sokoła, lwa, byka, barana lub szakala, bądź jako krokodyla. Atrybutem jego władzy stała się korona z dwóch piór, dysku słonecznego i baranich rogów. Ponieważ krokodyle były zwierzętami świętymi, dlatego ich zwłoki, podobnie jak zwłoki innych zwierząt (kotów, psów, małą, ptaków ibisów), balsamowano i chowano w specjalnych grobowcach. Kolejny mit egipski pochodzi z czasów dominacji Hyksosów. Kiedy ich król zabronił faraonowi utrzymywania świętego krokodyla, doszło do wojny.

Po zwycięstwie Egipcjanie wypędzili Hyksosów z Dolnego Egiptu, a krokodylowi nadal przywrócono cechy boskie (Luker, 1995). Krokodyle nie zamieszkują Europy i nie powstały tu na ich temat żadne mity czy baśnie, znane jest jednak wszystkim powiedzenie o „krokodylich łzach”. Przypuszcza się, że ten frazeologizm

zakorzenił się w kulturze europejskiej najprawdopodobniej w XIII w. Uważano, że krokodyl płacze, wyrażając w ten sposób żal, że pozbawił swą ofiarę życia. Znałe było także porzekadło: „*krokodyl mięso zje, a potem nad kośćmi płacze*”, będące synonimem fałszywego żalu. Porównanie fałszywych intencji do krokodylich łez zakorzeniło się w kulturze wielu narodów i przetrwało do dziś. W Polsce czasami błędnie mówi się o płaczu „krokodylimi łzami”, jako o płaczu obfitym. W rzeczywistości oznacza to „udawać współczucie, płakać na pokaz, nieszczerze” (Wielki słownik frazeologiczny, 2007). Wszystkie te mity są związane z faktycznym zachowaniem się niektórych krokodyli. U krokodyla różańcowego (*Crocodylus porosus*) możemy zaobserwować wydzielinę gruczołu solnego, usuwaną przez kanaliki położone w okolicach oczu. Pomaga mu ona pozbyć się nadmiaru soli z organizmu, zwłaszcza po posiłku (Gorazdowski i Kaczorowski, 2003; Marais, 1997; Żak-Bucholc, on line).

Wygląd żółwia i jego długowieczność spowodowały, że w każdej z kultur budził uznanie i podziw. W wielu mitach południowoazjatyckich dźwigał na swym pancerzu naszą planetę. Według Majów, ziemia to istota żywa, mająca postać żółwia. Podobnie sądzili Siuksowie, jednak według nich cały świat, jak w naczyniu, mieścił się w skorupie gigantycznego żółwia. W dolnej części pancerza (w plastronie) była

ziemia, a w części górnej (karapaksie) znajdowało się niebo. Koczownicy turecko-mongolscy ze stepów europejsko-azjatyckich uważali, że świat jest wielkim żółwiem, unoszącym się na wodzie. Podobnie uważała część Indian. Żółw uczestniczył również w życiu wielu bóstw. W buddyzmie jest on jednym z pierwszych wcieleń Buddy. Według hinduizmu, żółw jest drugą reinkarnacją boga Wisznu, który po ogromnym potopie zamienił się wielkiego żółwia, a na jego grzbiecie mógł powstać nowy świat. Na chińskich cesarskich chorągwiach żółw występował razem ze smokiem jako atrybuty władzy. Inną rolę odgrywa żółw w chrześcijaństwie, gdzie stanowi symbol skromności małżeńskiej. W Polinezji natomiast jest czczony jako bóg oceanu, symbolizując płodność i długie życie (Cooper, 1998; Żółwie w mitologii, on line).

Najmniej liczne w gromadzie gadów, reprezentowane przez jeden gatunek – hatterie, występujące tylko na niewielkich wysepkach Nowej Zelandii, były dla mieszkańców formami boskimi (*ariki*) – wysłańcami boga śmierci i katastrof (*Whiro*) (Williams, 2001). Dziś obecność hatterii na wyspach uważa się za „specjalny skarb” (*zataonga*) (Lutz, 2006).

Człowieka zachwycała i jednocześnie przerażała różnorodność, występująca w świecie gadów. Pobudzały one ludzką wyobraźnię do tworzenia mitów i legend, które przez setki lat przyczyniły się do wzbogacenia kultury narodów.

Literatura

- Biblia Tysiąclecia (2008). Stary Testament, Ks. Rdz. Wyd. Pallottinum, 3: 1–24.
- BirdLife-International (2011). The BirdLife checklist of the birds of the world, with conservation status and taxonomic sources. Ver. 4.
- Cooper J.C. (1998). Zwierzęta symboliczne i mityczne. Wyd. Rebis, Poznań.
- Cottereu A. (1997). Słownik mitów świata. Wyd. Książnica, Katowice.
- Frost D.R. (2011). Amphibian species of the world: an online reference. Ver. 5.5 (31 January, 2011). American Museum of Natural History, New York, USA.
- Fry B.G., Vidal N., Norman J.A., Vonk F.J., Scheib H., Ramjan S.F.R., Kuruppu S., Fung K., Hedges S.B., Richardson M.K., Hodgson W.C., Ignjatovic V., Summerhayes R., Kochva E. (2006). Early evolution of the venom system in lizards and snakes. *Nature*, 439: 584–588.
- Fry B.G., Wroe S., Teeuwisse W., Osch M.J.P. van, Moreno K., Ingle J., McHenry C., Ferrara T., Clausen P., Scheib H., Winter K.L., Greisman L., Roelants K., van der Weerd L., Clemente Ch.J., Giannakis E., Hodgson W.C., Luz S., Martelli P., Krishnasamy K., Kochva E., Kwok H.F., Scanlon D., Karas J., Citron D.M., Goldstein E.J., Mcnaughtan J.E., Norman J.A. (2009). A central role for venom in predation by *Varanus komodoensis* (*Komodo Dragon*) and the extinct giant *Varanus (Megalania) priscus*. *Proc. National Academy of Sciences*, 106 (22): 8969–8974.
- Glaw F., Köhler J., Townsend T.M., Vences M. (2012). Rivaling the world's smallest reptiles: Dis-

- covery of miniaturized and microendemic new species of leaf chameleons (*Brookesia*) from northern Madagascar. PLOS ONE, 7 (2).
- Gorazdowski M.J., Kaczorowski M. (2003). Amatorska hodowla gadów. MULTICO Oficyna Wyd., Warszawa.
- Karczewski B. Żyjąca w ogniu; <http://plfoto.com>
- Krzemińska A. (2008). Galeria smoków; <http://www.polityka.pl/nauka>
- Kubiak Z. (1997). Mitologia Greków i Rzymian. Wyd. Świat Książki, Warszawa.
- Künstler M. (2007). Dzieje kultury chińskiej. PWN, Warszawa.
- Losos J.B. (2009). Lizards in an evolutionary tree. Ecology and adaptive radiation of anoles. Berkeley: University of California Press.
- Luker M. (1995). Bogowie i symbole starożytnych Egipcjan. Wyd. Czytelnik, Warszawa.
- Lutz D. (2006). Tuatara: A living fossil. Salem, Oregon: DIMI PRESS, 64.
- Marais J. (1997). Wielka księga węży. Wyd. Książkowe Twój Styl, Warszawa.
- Monsters in our midst. History, humans, and heloderma (2005). W: Daniel D. Beck: Biology of gila monsters and beaded lizards. Berkeley: University of California Press, pp. 1–18.
- Pincheira-Donoso D., Bauer A.M., Meiri S., Uetz P. (2013). Global taxonomic diversity of living reptiles. PLOS ONE. www.plosone.org; March 2013, 8: 1–10.
- Reeder D.M., Helgen K.M., Wilson D.E. (2007). Global trends and biases in new mammal species discoveries. Occasional Papers of the Museum of Texas Tech. University, 269: 1–36.
- Ropucha i salamandra w medycynie i znachorstwie. Medycyna dawna i współczesna; <http://rozanski.li>
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 12.10.2011 r. w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt. Dz. U. z 2011 r. Nr 237, poz. 1419.
- Uetz P. (2000). How many reptile species? Herpetological Review, 31: 13–15.
- Vitt L.J., Caldwell J.P. (2009). Herpetology. An introductory biology of amphibians and reptiles. 3rd ed., Burlington, Massachusetts, USA, Academic Press.
- Wielki słownik frazeologiczny (2007). Wyd. PWN, Warszawa.
- Williams D. (2001). Traditional Kaitiakitanga rights and responsibilities. W: Wai 262 Report: Matauranga Maori and Taonga. Waitangi Tribunal, pp. 97–147.
- Wilson D.E., Reeder D.M. (2005). Mammal species of the world. A taxonomic and geographic reference. 3rd ed., Baltimore, Johns Hopkins University Press.
- Żak-Bucholc J.: Symbolika węża – od Sumeru do mitu edeńskiego; <http://www.racjonalista.pl>
- Żółwie w mitologii; <http://forum.zolw.info>

REPTILES – FACT AND FICTION

Abstract

Reptiles, besides fish, insects and amphibians, belong to the oldest class of vertebrates, which developed mainly during the Mesozoic Era. After evolution lasting for hundreds of millions of years, they became significantly varied in terms of morphology, behaviour and ecology. Apart from birds (approx. 10,600 species recorded), reptiles are the second largest group of vertebrates (9,546 species recorded), and in comparison to recorded 6,770 species of reptiles and approx. 5,400 species of mammals they are the most varied group. Currently, the most numerous family of reptiles in the world are the scaled reptiles (*Squamata*) – 9,193 species (96.30% of reptile population). They are followed by the following families: turtles (*Testudines*) – 327 species (3.43%), *Crocodylia* – 25 species (0.26%) and *Sphenodontia* – only 1 species living at the moment (0.01%). Our fascination with reptiles is not only scientific but also cultural. The diversity observed in the world of reptiles has always been both fascinating and frightening to people. Turtles, crocodiles, tuataras, lizards and snakes have stimulated human imagination, leading to creation of many myths and legends, which for centuries have been enriching the cultural heritage of nations. Reptiles have not only been used as symbols of evil, but also life and victory.